

FILOZOFIJA RACIONALIZMA

Dekart, Spinoza i Lajbnic

RENE DEKART (1596-1650)

DEKART. metodologija

- Polazi se od **univerzalne sumnje**, koja treba da nas oslobodi svih predrasuda
- Utvrđuje **četiri pravila metode** koja proishode iz samog razuma:
 1. **JASNOST** i **RAZGOVETNOST** kao kriterijum saznanja
 2. **ANALIZA** (koja je dotad bila potisnuta od sinteze)
 3. **SINTEZA** (uspostavljanje reda među delovima preostalim posle analize)
 4. **SISTEMATIČNOST** (sakupljanje, sređivanje i klasifikacija podataka pre proučavanja)
- Postoje dva puta otkrivanja istine:
 - a) **INTUICIJA:**
osnovni instinkt uz nagon za samoodržanjem
nužno zaključivanje iz (malobrojnih) prostih priroda
obezbeđuje razgovetnost pojmova
 - b) **DEDUKCIJA:**
nužno zaključivanje
sama inteligencija
shvata osnovne pojmove i totalitet

ali u pomoć se može prizvati i:

 - **INDUKCIJA** (nabrajanje):
 - koristi pri proveru svakog mnogočlanog niza izvedenog dedukcijom
 - koristi se u odmenjivanju intuicije, kada ona biva nemoguća

DEKART. radikalna sumnja

- Primenom:
 - **radikalne sumnje** (u sve postojeće) i
 - **pravila metode**dolazi se do potpuno pouzdane osnovne istine: „*Cogito, ergo sum.*“
- **DUH**:
 - samim svojim postavljanjem **potvrđuje i garantuje svoj bitak**
 - kao formalni akt predstavlja **kriterijum svoje istinitosti**
- Istorijski prevratnička **postavka razuma kao autoriteta** (nasuprot bogu)
- Krajnja istina ove teze jeste sagledavanje **identiteta mišljenja i bitka**
- U **mišljenje** se ubrajaju sva svojstva duše (prevazilazi se trodelna koncepcija duše):
 - sumnjanje
 - pamćenje
 - odricanje
 - shvatanje
 - potvrđivanje
 - ljubav
 - osećanje
 - mržnja i sl.

DEKART. misleća stvar

- *Cogito*, za razliku od navedenih oblika mišljenja, nije prosto mišljenje već samosvest – ona je svest koja mišljenje čini svojim predmetom
 - a) Čak i kada se čovek vara (pogrešno mišljenje) on ipak misli
 - b) Znanje o tome da čovek misli jeste očevidna istina
 - c) ta se činjenica intuitivno sagledava kao akt vlastite svesti, dakle čoveka samog
 - d) koji, prema tome, postoji
- Na taj način:
 - **konkretno „ja“**, koje misli određeno nešto kao svoj predmet pojavljuje se kao:
 - **univerzalno „ja“**, kao čista apstrakcija, ka „ja mislim uopšte“, formalni akt svesti
 - i napokon, kao **„stvar koja misli“** – *res cogitans*, metafizička supstancija

DEKART. protežna stvar

- I sam predmet saznanja postaje apsolut, jer se i tela i sve konačne stvari mogu jasno i razgovetno predstaviti
- No sve kvalitativne osobine su za Dekarta nešto mutno i haotično, privid i zabluda naše mašte, čega razum treba da se oslobodi svojom metodom
- Ono što se jasno može saznati na spoljnim stvarima su njihova **kvantitativna određenja** i njihovi matematički, geometrijski odnosi
- Očišćeni od svih čulnih kvaliteta, predmeti postaju geometrijske tačke u prostoru, a materija taj i takav geometrijski prostor – *protežnost*
 - a) Lišavanjem svih kvalitativnih određenja
 - b) materija se postavlja kao apstraktna
 - c) pa kao takva i realno – produkt razuma
- No pošto postojanje prostora ne može da bude samo realnost misli:
 - jer bi misao mislila samo sebe
 - a saznanje bi ostalo bez svog objekta saznavanja

prostor se proglašava za nešto po sebi postojeće, nešto izvan mišljenja
on postaje: **protežna stvar** – *res extensa*, tj. supstancija

DEKART. mehanicizam i kontinuum materije

- Pod utiskom zadivljujućeg napretka moderne prirodne nauke, a naročito mehanike pokušava na **ontološko pitanje** da odgovori u **mehaničkom smislu**
 - Mehanika je nauka o:
 - kretanjima tela
 - njihovim uzrocima (silama)
 - načinima na koje kretanja zavise od sila
 - Duhovna supstancija (*res cogitans*) i božanska supstancija prebivaju na potpuno drugim nivoima stvarnosti
 - Empirijsko-materijalna priroda je određena:
 - **telesnom supstancijom** (*res extensa*):
 - beskonačna
 - savršeno homogena
 - u sebi identična masa
 - deljiva
 - **kretanjem** delova te supstancije, kojim biva oblikovana priroda svake pojedinačne stvari i priroda kao celina – **bića kao mašine**
 - **Jedna pokrenuta homogena masa je beskonačan kontinuum**

DEKART. metafizika

Iz nužnosti samog kretanja dekartovske misli sledi da:

- **prostor** kao produkt mišljenja
postaje nešto potpuno različito i apsolutno odeljeno od tog istog mišljenja
- **red saznavanja postaje red stvarnosti**
(saznajni konstituens postaje metafizička kategorija)
- odvajaju se:
 - **saznanje od sveta**
 - **subjekt od objekta**
- postavljaju se kao nezavisni:
 - **materijalna supstancija** (*res extensa*), čiji je glavni atribut **protežnost**
 - **duhovna supstancija** (*res cogitans*), čiji je glavni atribut **mišljenje**

DEKART. bog

1. **Supstancija** je ono što postoji **samodovoljno**
2. **Atribut** je osnovno, opšte svojstvo supstancije
3. **Modusi** (stanja) su stala svojstva datog atributa, a samim tim i – supstancije
 - Ovim dualizmom postavlja se sama **razlika bitka i mišljenja**, a ne i jedinstvo
 - Pokušaj izmirenja uvođenjem **boga kao treće supstancije** u metafiziku
 - **Ontološki dokaz postojanja boga**

Iz činjenice da posedujemo ideju o bogu možemo da izvedemo božije postojanje:

- budući da je bog savršen u svakom pogledu
- a čovek nije
- onda uzrok ideje o bogu nije u čoveku, već u bogu
- Bog:
 - je **garancija istinitosti našeg saznanja**
 - jer nam je **usadio prirodno svetlo uma** (*lumen naturale*) kojim se intuitivno osvedočujemo u
 - je **savršen i dobar**, te nas kao takav ne vara
- Ako mi, ipak, imamo i **lažne ideje**, onda to proizilazi iz naše nesavršenosti

Baruh de Spinoza (1632-1677)

SPINOZA. metafizika

- Nastojanje da se prevlada dekartovski dualizam

1. Supstancija:

- samo jedna: „bog ili priroda“ (lat. *deus sive natura*)
- sama svoj uzrok (*causa sui*) (da bi postojala nije potreban nikakav spoljašnji uzrok)
- ima beskonačno mnogo atributa, ali mi poznajemo samo dva: protežnost i mišljenje
- suština i egzistencija se podudaraju

2. Atributi:

- predstavljaju neposrednu bit supstancije, ali ipak nisu identični sa njom
- beskonačni su
- suština i egzistencija se podudaraju
- sadržavaju u sebi beskonačno mnoštvo modusa

3. Modusi:

- jesu stanja supstancije
- izražavaju supstanciju samo posredno – preko atributa
- konačne, ograničene, pojedinačne stvari (pojave)
- suština modusa nije u njima samima, već je njihova egzistencija određena drugim modusom, a ovoga opet drugim i tako u beskraj

- **Iz ovako postavljene osnove Spinoza će dedukovati čitavu svoju filozofiju.**

SPINOZA. supstancija i modusi

- Po svojoj definiciji **supstancija u sebi sadržava postojanje**
- **Supstancija:**
 - **apsolutni i beskrajni bitak** (bez početka i kraja: večna i nestvorena)
 - **autonomna** (neuzrokovana; sama svoj kreator)
 - **s beskonačno mnogo atributa**
 - **priroda stvoriteljica** (lat. *natura naturans*)
- **Konačne stvari (modusi):**
 - **određene**
 - **uzrokovane**
 - **međusobno ograničene**
 - **sadrže u sebi svoju vlastitu negaciju**
 - **stvorene priroda** (lat. *natura naturata*)

SPINOZA. determinizam

- **Bog postoji:**
 - snagom nužnosti svoje vlastite prirode (*causa sui*)
 - slobodno (priroda koja kao celina postoji, deluje i stvara snagom svojih imanentnih zakonitosti i određenja, a ne svojevolejno)
- Apsolutni determinizam pojedinačnih stvari, ispada delimičan uzročni odnos:
 - **u redu i vezi stvari**
 - **u redu i vezi ideja** (između kojih nema međusobnog uzajamnog delovanja, pa ni uzročnog odnosa)
- Sve su promene samo spoljašnji pojavni momenti, a u svojoj osnovi sve ostaje uvek jedno te isto
- **Uzrok prethodi svojoj posledici logički**, a ne vremenski:
 - oni su od iskona identični, jedno su i isto
 - ali posmatrano s različitim gledišta

SPINOZA. paralelizam poredaka sveta i saznanja

- **Čovek:**
 - kao konačno biće mora da živi u skladu s prirodnim zakonima
 - prirodne zakone mora prvo da sazna
- **Matematika:**
 - predstavlja **saznajno-teorijski ideal**
 - pruža geometrijsku **metodu istraživanja**
 - slovi kao **ontološka pretpostavka** (svet je racionalna, mehanička, geometrijska struktura)
- Metoda sledi iz postavke o **potpunoj paralelnosti**:
 - reda i veze ideja (saznajni red)
 - reda i veze stvari (ontološki red)

SVET I SLIKA SUBJEKTA SU JEDNO: misaona i protežna snaga supstancije su sasvim jednake: sve što iz nje sleduje idealno sleduje i realno

To znači da:

- **izvesno telo** (koje se pojavilo u atributu protežnosti) i
- **ideja o njemu** (koja se pojavljuje u atributu mišljenja)

predstavljaju jednu te istu stvar samo različito datu, tj. **ispoljenu u dva različita modusa**

SPINOZA. *deus sive natura*

BOG	
TRADICIJA	SPINOZA
tvorac (stvorenog)	apsolutno jedinstvo stvorenog i tvorećeg
sila ili duša sveta	sam svet u njegovoj sveukupnosti
čisto spiritualan	spiritualan i materijalan
vremenski prethodan i transcendentan	istovremen sa svetom i njemu imanentan
antropomorfan i personalizovan	bez razuma i volje
slobodan	nužan

SPINOZA. etika

- **Dobro i zlo su relativni** pojmovi i spadaju u proizvode razuma, a ne realnosti
- Postoje **tri osnovna afekta**: žudnja, radost i žalost, sve ostalo su njihove kombinacije ili posledice
- **Čovekov zadatak** je da pomoću razumskog saznanja **savlada svoje afekte**
- **Adekvatne ideje** omogućuju delanje, a neadekvatne uzrokuju trpeće stanje
- **Moralnim** se postaje tako što se odbacuju niži i prihvataju **viši stupnjevi saznanja**
- **Sloboda** je nužnost delanja u sopstvenoj prirodi – bog je najslobodniji
- **Nema apsolutne slobode** (sloboda i nužnost se prožimaju i usklađuju)
- **SLOBODA JE SAZNATA NUŽNOST**
- Saznanjem čovek može da se uzdigne do: vrline, slobode, sreće i **blaženstva**
- **Intelektualna ljubav prema bogu** je:
 - celovita svest i svestrana delatnost duha
 - radnja kojom duh posmatra samog sebe, u pratnji ideje boga kao uzroka

Gotfrid Vilhelm Frajer fon Lajbnic (1646-1716)

LAJBNIC. gnoseologija

- Nastojanje da se **izmire materijalizam i spiritualizam**
- **Razum ima odlučnu prednost** u odnosu na čula
- **Saznanje** može da bude:

mutno ili **jasno**

neadekvatno ili **adekvatno**

simboličko ili **intuitivno**

(savršeno saznanje je istovremeno: jasno, adekvatno i intuitivno)

- Aristotelov popis od 10 **kategorija** sveden je na sledeći način:
supstancija, kvantitet, kvalitet, relacija, delovanje i trpljenje

LAJBNIC. supstancija

- ključan filozofski pojam (Dekart, Spinoza)
- **suštinski nezavisna, aktivna i mnogostrana** (biti znači delovati)

(nema potrebe kao Dekart i Spinoza) da je supstancija: jedna, nezavisno postojeća i individualna

- Nezavisna, mnogostrana središta delovanja nazivaju se monadama
- Monade su u odnosu na atome:

– **slične:**

- jednostavne su (bez delova)
- nedeljive
- neuništive

– **različite:**

- apsolutno, a ne samo geometrijski ili hemijski
- nedeljive su, jer su metafizički entiteti, središta sile
- međusobno su sve različite, dok svi atomi liče
- nematerijalne su, zbog čega deluju na nematerijalan način, pa mogu da predstavljaju i druge monade, a atomi su materijalni i vrše samo materijalne funkcije

LAJBNIC. monade

- a) od njih se sastoji svaka supstancija, tj. **one same jesu jedina supstancija**
- b) više su **nalik duši** nego telu, odakle sledi da je svekolika priroda živa
- c) **nematerijalne su**, upravo po svojoj **moći predstavljanja**
- d) svaka monada je svet u malom (**mikrokosmos**)
- e) **ogledalo čitavog univerzuma**: u relaciji su sa svim drugim monadama i sve se međusobno odražavaju (neko svevideće oko bi, gledajući u jednu monadu, moglo da vidi u njoj odražen celokupan ostatak stvorenog sveta)
- f) međusobno se **razlikuju po moći predstavljanja i materijalnosti**
 1. nestvorena monada, Bog, odražava sve stvari jasno i adekvatno (nematerijalna)
 2. stvorena monada, ljudska duša, predstavlja svesno, ali ne i potpuno jasno (delimično materijalna)
 3. svi niži oblici monada imaju sve mutnije predstave (sve veća materijalnost)

LAJBNIC. percepcija kao delovanje

- Pokušaj da se spoji predsokratovski materijalizam i Platonov idealizam
- Nisu strogo odeljeni:
 - materija i duh
 - njihove funkcije
- **Svet se sastoji od neograničenog broja nedeljivih monada**
(skala od najnižih čestica prašine do najvišeg stvorenog intelekta)
- **Predstavljanje je delovanje**
- Predstavljanje je karakteristika i materijalnih i nematerijalnih stvari: ono je most koji spaja dve vrste supstancija: materiju i duh
- Postoji **supstancijalni kontinuitet**
(od rudimentarne „male percepcije“ minerala do „apercepcije“ ljudske duše)
- Između monada ne može biti nikakvog međudelovanja, nego svaka monada obavlja svoju sopstvenu delatnost (predstavljanja)

LAJBNIC. korespondencija monada

- Opasnost: ako je svaka monada za sebe, svet bi prebivao u haosu
- **Bog** je na počecima stvaranja stvari uredio tako promene u jednoj monadi savršeno odgovaraju promenama u drugim monadama koje pripadaju datom sistemu
- Primer:
 - između duše i tela nema nikakvog uticaja, ali, kao što dva časovnika tačno podešena pokazuju isto vreme nezavisno jedan od drugog
 - **fizička delatnost monada tela odgovara psihičkoj aktivnosti monada duše**
 - telo se ponaša kao da duša uopšte ne postoji, a duša kao da nema nikakvog tela
 - ali ipak oboje deluju tako kao da utiču jedno na drugo
- Razlika u stepenu objašnjava svaku moguću različitost:
 - nema lomova u kontinuitetu prirode
 - **niže postojanje samo je manji stepen onog višeg** (mineral, biljka, životinja, čovek)

LAJBNIC. kontinuitet postojanja

- **Udvostručavanje je besmisleno:** nema dve iste monade, pa ni dva predmeta ili dva događaja, inače bi to bio jedan predmet, odnosno jedan događaj
- Svaka stvar se razlikuje od svake druge stvari \Rightarrow **ne postoje istinske suprotnosti**
- Postoje samo **beskonačno minijturni pokreti:**
 - tečnost je čvrsta sa nižim stepenom čvrstine
 - životinje su ljudi sa beskonačno malim razumom itd.
- Primena teorije infinitesimalnog računa

LAJBNIC. bog

- **prebiva u središtu** ogromnog harmoničnog sistema monada (sveta)
- jeste izvorna, **beskonačna monada**
- **neograničeno** je moćan, mudar i dobar
- **stvorio je** sistem monada u kome vlada najbolji mogući oblik harmonije
(Svet je najbolji mogući svet, a vrhovni zakon konačnih bića je zakon boljeg)
- njegova volja mora da prihvati ono što njegovo razumevanje vidi kao savršenije
- moguće monade su prisutne u večnosti Božanskog uma – u njima prebiva impuls ka ostvarenju (što je moguća monada savršenija, taj impuls je veći)
- pred „njegovim prestolom“ odigrava se takmičenje u kome najbolje monade pobeđuju: Bog mora videti koje su najbolje i, stoga, želiti njihovo ostvarenje
- u pozadini zakona boljeg deluje temeljniji zakon – **zakon dovoljnog razloga**
„stvari ili događaji su stvarni kada postoji dovoljan razlog za njihovo postojanje“
- to je **osnovni zakon mišljenja**, baš kao što je i **prvotni zakon postojanja**

LAJBNIC. teodicija

- Pokušaj da se pomiri ideja o dobroti Boga sa postojanjem zla u svetu
- Pretpostavlja se da:
 - je samo Bog savršen
 - je on uzrok svekolikog dobra, ali ne i zla
 - on samo dopušta zlo
 - inače – čovek ne bi bio slobodan
- Pošto je čoveku ostavljena mogućnost da bira između dobra i zla
- Bog je stvorio **svet kao harmoničnu celinu različitih delova** (pa i suprotstavljenih)
- Svet u kome živimo nije savršen, ali je ipak „**najbolji od svih mogućih svetova**“
- Priznaje se vrednost svim postojećim dokazima postojanja Boga:
 - dopunjava dokaz o slučajnosti konačnih bića
 - preoblikuje (dekartovski) ontološki dokaz
 - dodaje (platonski) dokaz o nužnosti naših ideja
(naše ideje nisu nužne tek u hipotetičkom, već i u apsolutnom i kategoričkom smislu, a ta se nužnost ne da objasniti bez priznavanja da postoji apsolutno nužno Biće

VEŽBE

Rene Dekart. filozofija

Hteo sam ovde u prvom redu da objasnim šta je filozofija, te sam počeo od najjednostavnijih stvari, na primer, od toga da reč filozofija znači mudroslovlje i da mudrost podrazumeva ne samo svakidašnju pamet nego savršeno znanje o svim stvarima što koje čovek može da sazna kako bi se bolje snalazio u životu, sačuvao zdravlje i otkrio sve umetnosti. Nadalje sam hteo da objasnim da je za sticanje takvog znanja nužno da se ono izvede iz prvih uzroka. Ko se, dakle, trudi da to znanje stekne (a to, u stvari, znači, da filozofira), mora da počne od istraživanja tih prvih uzroka, što znači od principa. Za te principe vrede dva osnovna uslova: jedan je da moraju da budu tako jasni i razgovetni da ljudski duh pri pažljivom posmatranju ne može da posumnja u njihovu istinitost, a drugi je da je saznanje ostalih stvari o njima zavisno na taj način da se principi bez njih doduše mogu da saznaju, ali ne i obratno – stvari bez tih principa. Prema tome, valja pokušati da se saznanje stvari što zavise od tih principa iz njih izvedu tako da u celom nizu izvoda ne bude ničega što nije sasvim jasno.

- početak u radikalnoj sumnji: “filozofija kao savršeno znanje o svim stvarima”
- jasnost i razgovetnost kao kriterijum saznanja
- izvornost polazišta kao uslov drugih saznanja

DEKART. kriterijum saznanja

„Siguran sam da sam neka misleća stvar. Znam li time takode i ono što se zahteva da bih u nešto bio siguran? U tom prvom saznanju zaista nema ničega osim jasnog i razgovetnog shvatanja (*clara et distincta perceptio*) onoga što potvrđujem. Naravno, to ne bi bilo dovoljno da me uveri u istinu o stvari, kada bi se ikada moglo da dogodi da je lažno nešto što shvatam tako jasno i razgovetno. Zato mi se čini kako već mogu da postavim opšte pravilo: **istinito je sve ono što shvatam jasno i razgovetno.**

Dekart: *Meditacije*, III, 33; WW VII, 35

- Polazi se od univerzalne sumnje, koja treba da nas oslobodi svih predrasuda
- Utvrđuju se četiri pravila metode koja proishode iz samog razuma, pri čemu su jasnost i razgovetnost kriterijumi saznanja (i logičko-metodološki postupci analize, sinteze i sistematičnosti)
- Saznanje je:
 - **jasno** (odnosi se na suštinu (pojam) predmeta)
 - **razgovetno** (odnosi se na veze i odnose jednog predmeta sa drugim predmetima)

SPINOZA. ontološki dokaz

Pod uzrokom samoga sebe razumem ono čija suština sadrži u sebi postojanje, ili ono čija se priroda ne može shvatiti drugačije, nego kao postojeća.

Etika, 1. Definicija

- Parafraza ontološkog dokaza Anselma Kenterberijskog
- Gnoseološka varijacija: red ideja je isti kao i red stvari
- Supstancija:
 - uzrok same sebe, da bi postojala nije potreban nikakav spoljašnji uzrok
 - iz njenog pojma proizilazi da postoji: suština i egzistencija se podudaraju
(Osim toga:
 - samo jedna: „bog ili priroda“
 - ima beskonačno mnogo atributa, ali mi poznajemo samo dva)

SPINOZA. ideje i stvari

Red i veza ideja jesu isti kao red i veza stvari.

Primedba: ... Prema tome, bilo da shvatimo prirodu pod atributom prostiranja, ili pod atributom mišljenja, ili pod bilo kojim drugim, - uvek ćemo naći samo jedan i isti red, ili samo jednu i istu vezu uzroka, to jest, iste stvari koje sleduju jedna iz druge.

Etika, knjiga 2, Postavka VII

- Metoda sledi iz teze o **potpunoj paralelnosti** saznavnog i ontološkog reda
- Apsolutni determinizam pojedinačnih stvari, ispada delimičan uzročni odnos **u redu i vezi stvari i u redu i vezi ideja** (između kojih nema međusobnog uzajamnog delovanja, pa ni uzročnog odnosa)
- Sve promene su samo spoljašnji pojavni momenti, a u svojoj osnovi sve ostaje uvek jedno i isto
- **Uzrok prethodi svojoj posledici logički**, a ne vremenski, nego su oni od iskona identični, ali posmatrano s različitim gledišta
- **SVET I SLIKA SUBJEKTA SU JEDNO**: misaona i protežna snaga supstancije su sasvim jednake: sve što iz nje sleduje idealno sleduje i realno
- Neko telo (koje se pojavilo u atributu protežnosti) i ideja o njemu (koja se pojavljuje u atributu mišljenja) predstavljaju jednu te istu stvar samo različito datu, tj. ispoljenu u dva različita modusa

SPINOZA. Intelektualna ljubav prema Bogu

Ko sebe i svoje afekte saznanje jasno i razgovetno, voli Boga, i tim više što više saznanje sebe i svoje afekte.

Etika, Postavka XV, str. 260

- “Jasno i razgovetno saznanje” – kartezijanski kriterijum saznanja
- Izvor etičkih normi leži u intelektualnoj ljubavi prema Bogu
- Kada težimo objektivnom saznanju prirode mi razumevamo prirodnu nužnost i sa njom se saživljavamo (*amor fati*)
- Bog nije ništa drugo doli priroda, pa saznanje prirode (pa i vlastite prirode, te prirode vlastitih afekata) daje osnovu za izgradnju normi vlastitog ponašanja
- Pošto shvatamo da se Bog na jednak način odnosi prema svim ljudima i pošto saznanjem prirode ustanovljavamo nešto zajedničko za sve ljude, iz toga proizilazi da na taj način treba da se ponašamo i mi sami
- Daje se legitimitet individualnoj potrazi za vlastitim dobrom, dok se zadatak etike vidi u potrazi za zajedničkim, a ne krajnjim dobrom

LAJBNIC. diskontinuitet

„Realnost mnoštva, naime, može da potiče samo od istinskih jedinica koje odnekuda pridolaze i nešto su drugo nego tačke, za koje je sigurno da se od njih ne može da sastavi kontinuum; stoga sam, kako bih našao te stvarne jedinice, bio prisiljen da posegnem za formalnim atomom, jer materijalno Nešto ne može istovremeno da bude materijalno (tj. protežno) i sasvim nedeljivo, odnosno istinski jedinstveno. Morao sam, dakle, ponovo da prizovem i tako reći da vratim ugled danas toliko ozloglašanim supstancijalnim formama.“

Novi sistem prirode, WW IV, 478 i d.

„Mora se nužno priznati da percepcija (predstava, opažaj) i ono što od nje zavisi nisu objašnjivi mehaničkim razlozima, tj. oblikom i kretanjem. Zamislimo li, recimo, mašinu podešenu tako da bi mogla da misli, oseća i opaža, tada možemo da je zamislimo proporcionalno toliko uvećanom da se u nju može stupiti kao u mlin. Pretpostavimo li to, razgledajući njegovu unutrašnjost, nećemo naći ništa osim pojedinih delova što udaraju jedan u drugi, ali nikada nešto što bi objasnilo percepciju.“

Monadologija, SS, 17

LAJBNIC. monadički diskontinuitet

- Problem granice deljivosti:
 - najmanji delovi uvek će biti ponovo deljivi
 - geometrijska tačka sama nije protežna, a ni tačke ne čine kontinuum
- Zenon: budući da postoji deljiv kontinuum nema kretanja (Ahil i kornjača)
- Lajbnic: budući da ima kretanja i deobe, ne može postojati kartezijski kontinuum – „lavirint za ljudski duh“
- Razlog jedinstva nije *kvantitativan* (protežnost), već *kvalitativan*, *formalan monada*

LAJBNIC. monadologija

„Monade nemaju prozora.“

- Delatnost monade je unutrašnja delatnost
- Supstancija je definisana kao delovanje, pri čemu je osnovno delovanje supstancije predstavljanje
- Između monada ne može biti nikakvog međudelovanja
- Svaka monada obavlja svoju sopstvenu delatnost, odnosno da predstavlja nezavisno od drugih monada

LAJBNIC. *philosophia perennis*

„Kada bih za to imao vremena, uporedio bih svoje teze s tezama starih i drugih valjanih ljudi. Istina je raširenija nego što se to uopšteno pretpostavlja, ali nam se vrlo često ukazuje našminkana ili nam se, opet, prikazuje zamaskirana, čak oslabljena, osakaćena i iskvarena stranim dodacima koji umanjuju njenu vrednost i korist. Kada bismo pokušali da razlučimo tragove istine u starih ili uopštenije rečeno, u naših prethodnika, izvukli bismo zlato iz blata, dijamant iz rudnika i svetlost iz tame, i to bi zaista bila večna filozofija (*perennis quaedam philosophia*).

Pismo Remondu, 26. 8. 1714, WW 3, 624. i d..

- ono što su filozofi sami poučavali gotovo je uvek istinito, a greške nastaju najčešće u onim iskazima u kojima protivreče drugim filozofima
- filozofska tradicija se odvija tako da celina koja je bitna za filozofiju dolazi do izražaja u različitim aspektima, momentima, nijansama
- filozofi se odaju određenoj *jednostranosti* ako prenaplašavaju neko opravdano gledište: sukob dva opravdana aspekta
- postoje i velike *sinteze*, ali se stalno javljaju i novi, opravdani aspekti koji moraju kritički da se suprotstave tim sintezama
- istorija filozofije i sama je filozofski proces: dijalog filozofa o nekoj istini

LAJBNIC. *philosophia perennis*

- Povezivanje Platona i Demokrita, Aristotela i Dekarta, sholastike i moderne prirodne nauke: tradicija se ne vidi kao arena samovoljnih svađa, nego kao **dijalog koji svojim napredovanjem u raznolikosti gledišta razotkriva celinu – *philosophia perennis***
- Sam Lajbnic zna da on neće da dovrši sintezu svekolike filozofije, ali on traga za novim gledištima i nastoji da sintetizuje postojeća
- Pogled *diferencirane problemske svesti* drži se otvorenim, da bi bio sposoban da prozre i raskrinka plitkost krilatica, pojednostavljenja, moda i ideologija
- Kritičkim usvajanjem i sistematskim razmatranjem pojedinih aspekata ujedno se otvara mogućnost umne *smislene orijentacije* – uprkos mnoštvu filozofija, postoji uvek **samo jedna jedina filozofija**
- **Napredak filozofije jeste napredak njene problemske svesti**
- Filozofija:
 - nije tematski redukovana
 - nije metodički apstraktna (poput prirodnih nauka)
 - je fundamentalna nauka
 - je univerzalna nauka
 - drži da je **suštinska istina celine** koja
 - nije spektakularna
 - ali ima egzistencijalno značenje